

O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Rasulov Xamidjon Yakubovich,

Qo'qon universiteti Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrasini mudiri

Musurmonqulova Noila Muhammadsodiq qizi,

Qo'qon universiteti Turizm va mehmondo'stlik
yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasida turizmning hozirgi holati, unga ta'sir qiluvchi omillar, mamlakatimizda turizm borasida yaratilayotgan imkoniyatlar va sohaga doir me'yoriy-huquqiy hujjatlarning tahlili, shuningdek sohani rivojlantirish istiqbollari batafsil yoritilgan.

Abstract: The article describes in detail the current state of tourism in the Republic of Uzbekistan, the factors affecting it, the opportunities created in the country in the field of tourism and the analysis of regulatory documents, as well as prospects for industry development.

Kalit so'zlar: Turizm, ichki turizm, ziyorat turizm, ziyorat odobi, turizm xizmatlarining eksporti, turizm bozori, turizm infratuzilmasi, turizm zonalari

Kirish. Turizm sohasi 2019 yilning oxiri va 2020 yilning boshida yuzaga kelgan COVID-19 pandemiyasigacha bo'lgan davrda jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanib borayotgan, eng serdaromad sohalaridan bir edi. O'zbekiston Respublikasida ham sohani rivojlantirish, qo'llab-quvvatlash, uning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish, hududlarda aholini yangi ish o'rinlari bilan ta'minlash maqsadida qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Turizm bozorining jozibadorligi, raqobatbardoshligi hamda turizm mahsuloti va xizmatlarini diversifikatsiya qilish, mamlakatimizning turizm uchun xavfsiz hudud sifatidagi imidjini mustahkamlash uchun bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jahon turizm bozoridagi inqirozdan chiqib ketishning asosiy yo'nalishlarida turistik xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish, infratuzilmani takomillashtirish, turizmدا innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhimahamiyatga egadir. Jahon turizm bozorida barcha davlatlar o'zi uchun qulay bo'lgan turizm yo'nalishini, ya'ni bozorda mavqeini egallashga, xizmatlar ko'rsatishning har tomonlama qulay bo'lgan yo'nalishlarini tanlashga harakat qiladi. Turizm bozorida hozirgi pandemiyaning ta'sirlarini, aholining imkoniyatlarini inobatga olgan holda O'zbekistonda ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish har tomonlama qulay hisoblanadi. Soha mutaxassislari, mas'ul tashkilotlar, olimlar, iqtisodchilar, tahlilchilar, ommaviy axborot hamda ijtimoiy tarmoq vakillari tomonidan ichki va ziyorat turizmining mamlakat iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganish, tahlil qilish, takliflar berish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili Turizm sohasining mazmun-mohiyati va uni rivojlantirish masalalari ko'pgina xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan, unga turli fikrlar bildirilgan. Xususan, Rossiyalik olimlardan A.Romanov turizm sohasining quyidagi xususiyatlarini ta'kidlab o'tadi, ular: odamning mehnatdan bo'sh bo'lgan vaqtidagi o'z hohishiga ko'ra dam olish tarzi; mazkur yashash tarzi uning yashash joyining tub o'zgarishi hisobiga emas, balki vaqtinchalik yashash joyiga o'zgartirilishi hisobiga bo'lishi; mana shu muvaqqat yashash joyida uning dam olishi uchun barcha

unga zarur bo'lgan xizmatlarning tashkil qilinishiva ko'rsatilishidir. I.T.Balabanov va A.T.Balabanovlar bildirgan fikrga asosan, turizmni avvalo tovarga qiyos qilishadi, har qanday tovar bo'lgani kabi uni realizatsiya qilish shart-sharoitlari, talablari, maqsadlari, sotish imkoniyatlari bo'lishi lozimligini aytishadi. Olimlar turizmni zamonaviy inson ehtiyojlari uchun eng birlamchi tovarlar qatoriga kiritishadi. E.L. Pisarevskiyning "Gosudarstvennoe i munitsipalnoe upravlenie v sfere turizma" nomli darsligida Rossiya va boshqa jahon mamlakatlarida turizm sohasida davlat va shahar hokimiyatining shakllanishi, bugungi holati va rivojlanish istiqbollari to'g'risidagi tizimli bilimlarni taqdim etgan. Shuningdek, ushbu adabiyotda turizm sohasida davlat boshqaruvining amaldagi xalqaro va eng samarali xorijiy tajribasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Maqolada turizm bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari va o'quv adabiyotlari tahlil qilindi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy tahlil va kuzatish usullaridan foydalanildi. Tahlil va natijalar Jahon turizm tashkiloti (UNWTO)ning ma'lumotiga ko'ra, 2019 yilgacha bo'lgan so'nggi o'n yil davomida turizm sohasi barqaror rivojlanishni namoyon etgan, xususan mazkur yilda sohani rivojlanishi Yaqin Sharqda 8 foiz, Osiyo va Tinch okeani mintaqasida 5 foiz, Evropa va Afrika qit'alarida 4 foiz va Amerika mintaqasida 2 foiz o'sish ko'rsatkichiga ega bo'lib, turistik tashriflar soni 1,462 mln.dan ortiq kishini tashkil etdi. Ushbu davrdadunyodagi har to'rtinchi yangi ish o'rni sayohat va turizm sohasida yaratilgan, barcha ish o'rinlarining 10,6 foizi (334 mln kishi) va jahon YaIMning 10,4 foizi (9,2 trln dollar) turizmga to'g'ri kelgan. Ammo 2019 yilning oxiri va 2020 yilning boshida yuzaga kelgan COVID-19 pandemiyasi ta'sirida iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari kabi turizm ham chuqur inqirozni boshidan kechirdi. Xususan, "2020 yilda turistlar soni 364,3 mln.kishini tashkil etib, oldingi yilga nisbatan 74 foizga kamaygan"ligiga guvoh bo'lish mumkin. 2020 yilda turizm sohasi qariyb 4,5 trln. dollar yo'qotdi, jahon YaIMdagi ulushi 49,1 foizga kamaydi. Shuningdek, 62 mln. ish o'rni yo'qotildi. Jahondagi barcha davlatlar kabi O'zbekistonda ham koronavirus pandemiyasi turizm sohasiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi va sohaning maqsadli ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir qildi. 2020 yilda mamlakatimizga 7 millionnafardan ortiq xorijiy sayyohlar tashrifi kutilgan bo'lsada, biroq, ularning soni 1,5 millionnafardan oshmadi. Turizm xizmatlari eksporti 261 million AQSh dollariga tushib ketdi. Turizm va unga yondosh sohalardagi tadbirkorlik sub'ektlari moliyaviy jihatdan qiyinchiliklarga duch keldi. Sohaga pandemiyaning ta'sirini kamaytirish, qulay iqtisodiy sharoitlar va omillarni yaratish bo'yicha olib borilayotgan islohotlarning samaradorligini oshirish, turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha ustuvor maqsad va vazifalarni belgilash, uning iqtisodiyotdagi ulushini ko'paytirish, xizmatlarni diversifikatsiyalash va sifatini oshirish hamda turizm infratuzilmasini takomillashtirish maqsadida mamlakatimizda bir qator chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-son Farmoni bilan tasdiqlangan "2019-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Kontsepsiyasi" qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Koronavirus pandemiyasining salbiy ta'sirini kamaytirish uchun turizm sohasini qo'llab-quvvatlashga doir kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar to'g'risida" 2020 yil 28 maydagi qabul qilingan PF-6002-son Farmoniga asosan turizm sohasining

sub'ektlariga taqdim etiladigan foizsiz subsidiya, kompensatsiya va foizsiz ssudalar uchun byudjetdan tashqari Turizm sohasini qo'llab-quvvatlash jamg'armasiga ajratilgan mablag'lar hamda inqirozga qarshi kurashish jamg'armasining mablag'lari hisobot yilida foydalanilmaganda olib qo'yilmaydi va keyinchalik turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi jamg'armalar mablag'laridan foydalanish uchun belgilangan tartibda va maqsadlarda foydalanildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizm sohasini sanitariya-epidemiologik xavfsizlikning kuchaytirilgan rejimi talablariga qat'iy rioya qilgan holda rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2020 yil 19 iyundagi PQ-4755-son qaroriga muvofiq Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzurida Xavfsiz turizm jamg'armasi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 10 iyulda 433-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini tiklash va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. O'zbekistondagi statistik ma'lumotlarga nazar soladigan bo'lsak, 2021 yil davomida mamlakatimizga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni 1,9 mln. nafarga etib, turistik xizmatlar eksporti 422,1 mln. AQSh dollarini tashkil etdi. 15,0 mln. mahalliy aholi shundan, ayollar daftoriga kiritilgan 124,4 ming nafar ayollar sayohati tashkil etildi. Hududlarda 133 ta yangi mehmonxonava 210 ta xostellar faoliyati yo'lga qo'yilib, jami joylashtirish vositalari soni 1442 taga etkazildi. 1096 ta oilaviy mehmon uylar tashkil qilinib, ularning umumiy soni 2458 taga etdi. Turistlar uchun xizmat ko'rsatuvchi 137 ta yangi turistik tashkilotlar faoliyati yo'lga qo'yilishi natijasida ularning soni 1483 taga etkazildi. Turistik ob'ektlarda internet tarmog'iga ulanish uchun joriy yilda 702 ta Wi-Fi nuqtalari tashkil etilib, ularning soni respublika bo'yicha 3450 tani tashkil etdi. O'zbekiston bo'ylab sayohat qilish xarajatlarining bir qismini qoplash bo'yicha 52 nafar tadbirkorlarga 451,6 mln. so'm miqdoridagi subsidiya mablag'lari ajratildi. Respublikamizda sohani rivojlantirish borasida bir qator ishlarni amalga oshirish rejalashtirilgan. Xususan, xalqaro turizm doirasida qo'shni davlatlarning OAV vakillariva turistik tashkilotlari uchun mamlakatning chegaradosh viloyatlarida info turlar uyushtirish, qo'shni davlatlarning o'z tillarida targ'ibot materillarini tayyorlab, ularning hududida joylashtirish, qo'shni mamlakatlar uchun mamlakatimizda "Turizm oyliklari"ni tashkil etish choralari ko'riladi. Xorijiy davlatlarda targ'ibot loyihalarini olib borish uchun dastlab maqsadli bozorlarda marketing tadqiqotlari olib boriladi. O'rganishlar natijasida, maqsadli davlatlarga mo'ljallangan marketing kontseptsiyasi ishlab chiqiladi va targ'ibot ishlari tashkil qilinadi. Butun jahon turizm tashkiloti – UNWTO doirasida Evropa mintaqaviy komissiyasiga kiruvchi davlatlar bilan turizm sohasida aloqalarni mustahkamlash hamda xalqaro ahamiyatga ega tadbirlarni O'zbekistonda muntazam o'tkazib borish rejalashtirilgan. Jumladan, 2023 yilda UNWTO Bosh Assambleyasi XXV sessiyasini Samarqand shahrida o'tkazish bo'yicha O'zbekiston nomzodligini ilgari surish yuzasidan tegishli tashkiliy ishlar olib borildi va ushbu sessiya Samarqand shahrida o'tkazilishi belgilandi. Sohaga doir xalqaro reytinglarda O'zbekistonning o'rnini yaxshilash maqsadida UNWTO turizm tez rivojlanayotgan mamlakatlar ro'yxati reytingida 2019 yildagi 4-o'ringan 2026 yilda 3-o'ringa erishish, sayohatlar uchun xavfsiz mamlakatlar reytingi (180 mamlakatlar orasida) 2020 yildagi 46-o'ringan 2026 yilda 20 ta eng xavfsiz mamlakatlar ro'yxatiga kirish, Solo Travel Safety Report reytingida yolg'iz sayohat qiluvchi turistlar uchun xavfsiz mamlakat reytingi 2019 yildagi 80-o'ringan 2026 yilda kamida

50 o'ringa erishish, Global Muslim Travel Index halol turizm reytingi 2020 yildagi 7-o'rindan 2026 yilda 3-o'ringa erishish, Sayohat va turizmning raqobatbardoshligi indeksida O'zbekistonni 2026 yili birinchi 50 talikka kiritish maqsad qilingan. O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish har tomonlama qulay bo'lganligi sababli, sohani rivojlantirish masalalariga katta e'tibor berilmoqda. Soha mutaxassislari, mas'ul tashkilotlar, olimlar, iqtisodchilar, tahlilchilar, ommaviy axborot hamda ijtimoiy tarmoq vakillari tomonidan ichki turizmning mamlakat iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganish, tahlil qilish, takliflar berish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan 2021 yil 9 fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonining ijrosini ta'minlash alohida e'tibor talab etadi. Xususan, ichki turizmni rag'batlantirish maqsadida "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" dasturi jadallashtirilib, "Ichki turizm oyligi", "Ichki turizm haftaligi", "Ichki turizm kunlari" tashkillashtirilmoqda, "oilaviy sayohat ta'tili" tizimi orqali tashkilotlarda faoliyat olib borayotgan xodimlar sayohati tashkil qilinib, avia va temiryo'l chiptalari 40 foizgacha subsidiyalanadi. Sayohatni ommalashtirish va sayohat qilishga qulaylik yaratish maqsadida 5 ta rasmiy bayram kunlarini (Mustaqillik kuni, Navro'z umumxalq bayrami, Yangi yil bayrami hamda Ramazon hayit (Iyd al-Fitr) va Qurbon hayit (Iyd al-Adha) bayramlari) nishonlash davrida qo'shimcha ishlanmaydigan kunlar kundan kam bo'lmagan muddatga belgilandi. Shaharlararo harakatlanuvchi transport vositalarida tizimli ravishda mamlakatning yoshlar, ziyorat, gastronomik, ekstremal, madaniy-ko'ngilochar, eko, agro, sport turizmi va boshqa turlariga doir salohiyatini targ'ib qiluvchi tarqatma materiallar (buklet, broshyura va boshqa) joylashtirilmoqda. Har bir hududning alohida o'ziga xoslik hususiyatidan kelib chiqib, keng targ'ib qiluvchi targ'ibot materiallari yaratilib, ommalashtirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 30 aprelda qabul qilingan "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi No232 qaroriga asosan bir qator qulayliklar qabul qilindi. Jumladan, har bir turistga sayohat xarajatlarini, ya'ni aviaqatnov, temir yo'lda yoki avtobusda borib-kelish chiptasi narxining 15 foizi, joylashtirish vositasida tunab qolish xarajatining 15 foizi va teatr, muzey, tsirk va badiiy galereyalarga tashrif chiptasi narxining 50 foizi miqdorda qaytarilishi, Farg'ona va Samarqand, Farg'ona va Buxoro, Farg'ona va Termez hamda Farg'ona va Urganch shaharlari orasida aviaqatnovlarni qayta yo'lga qo'yish masalalari belgilandi. Xulosa va takliflar Qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan birgalikda sohani inqiroz davrigacha bo'lgan darajaga etkazish va barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida bir qator ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq: xususan, a) turistik va turdosh infratuzilmalarni rivojlantirishni davom ettirish, barqaror turizmni ta'minlashning asosiy shartlaridan biri turizm zonalari va klasterlarini tashkil qilish, ularning faoliyatini qayta tashkil etish hududlarning turizm imkoniyatlarini inobatga olib, mintaqaviy turmahsulot ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi asosida turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish) O'zbekistonda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, turizm sohasi vakillari, turizm agenti, yo'riqchi-yo'l boshlovchi va gid (gid-tarjimon)lar tomonidan ziyorat odobiga rioya qilgan holda faoliyat olib borishi, tarixiy ma'lumotlarni to'g'ri talqin qilishi; turistlarni keng jalb qilib borish maqsadida xalqaro va ichki bozorni mutassil tahlil qilish, faol targ'ibot va reklama ishlarini olib borish; turizm sohasida kadrlar etishmasligi va ularning jahon bozoridagi

raqobatbardoshligini ta'minlash maqsadida, turizm sohasida kadrlar tayyorlaydigan davlat va nodavlat ta'lim muassasalarining sonini oshirish, ta'limning xalqaro standartlarini tadbiq etish va xalqaro mutaxassislarni jalb qilish, amaliy va nazariy darslarning nisbatini ko'rib chiqish, amaliyot bilan integratsiyani keng yo'lga qo'yish talab qilinadi. Umuman olganda yuqoridagi ishlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda turizmni nafaqatichki va ziyorat turlarini balki boshqa turlarini rivojlantirish, jahon turizm bozorida o'z mavqegini tiklashga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 30 apreldagi "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-son Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 09 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6165-son Farmoni.
3. Hamidjon Rasulov. (2023). SIYOSIY MOJAROLARNING TURIZMGA TA'SIRI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 147–150. <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.857>
4. Yakubovich, R. H. (2024). QO 'QON SHAHAR TURIZMI RIVOJLANISHIDA HUNARMANDCHILIKNING AHAMIYATI. Kokand University Research Base, 668-671.
5. Rasulov Hamidjon Yakubovich, & Abdumannonov Rizobek Iqboljon o'g'li. (2024). EKSKURSIYA FAOLIYATI UCHUN MUTAXASSISLAR TAYYORLASHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLI TENDENSIYALARI. Kokand University Research Base, 884–888. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/246>
6. Romanov A.A., Saakyants R.G. Geografiya turizma. Uchebnoe posobie. 3-e izdanie. 2004. 842 s.
7. Balabanov I.T., Balabanov A.I. Ekonomika turizma. Uchebnoe posobie. -M.: Finanso' i statistika, 2011. -116s.
8. Osnovo' turizma: uchebnik G'pod. redaktsiy E.L. Pisarevskogo—M.: Federalnoe agentstvo po turizmu, 2014. —384 s.
9. Alieva M.T. Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida turizm xizmatlari sohasini boshqarishning iqtisodiy jihatlari (O'zbekiston Respublikasi misolida). Iqtisod fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati –Samarqand, 2019. -78 b.